

Hová tűnt a művészet?

Londoni filmjegyzetek

El tudom képzelni, hogy sokan azt hiszik: milyen jó dolog angol és amerikai filmeket nézni, válogatni, vásárolni. De ennek pontosan az ellenkezője igaz. Valóságos gyötrelmem a művek többségét végignézni, és az ember szinte már csak a csodában bízhat, amikor az első tíz film után egyre sem mondhatja jó szívvvel a boldogító igent. Nem ez az első híradás arról, hogy valami baj van a világ filmművészetével. Átvételi és fesztiválkrónikák egész sora ke-sereg, és ezekben többnyire a csalódás a ve-zérmotívum.

Mégis óvatosan kell bánni az általánosítás-sal. Ahogyan egy két év termése nem elegendő ahhoz, hogy például a magyar film „válságáról” beszéljünk, még kevésbé ad alapot egy-egy fesztivál, vagy néhány tucat filmátvétél-kor megtekintett mű arra, hogy egy-egy nemzeti filmművészet fő tendenciáit megfogalmazhassuk. E helyett inkább nézzük a tényeket.

Mintegy negyven játékfilmet — angol, illetve USA-produkciókat —

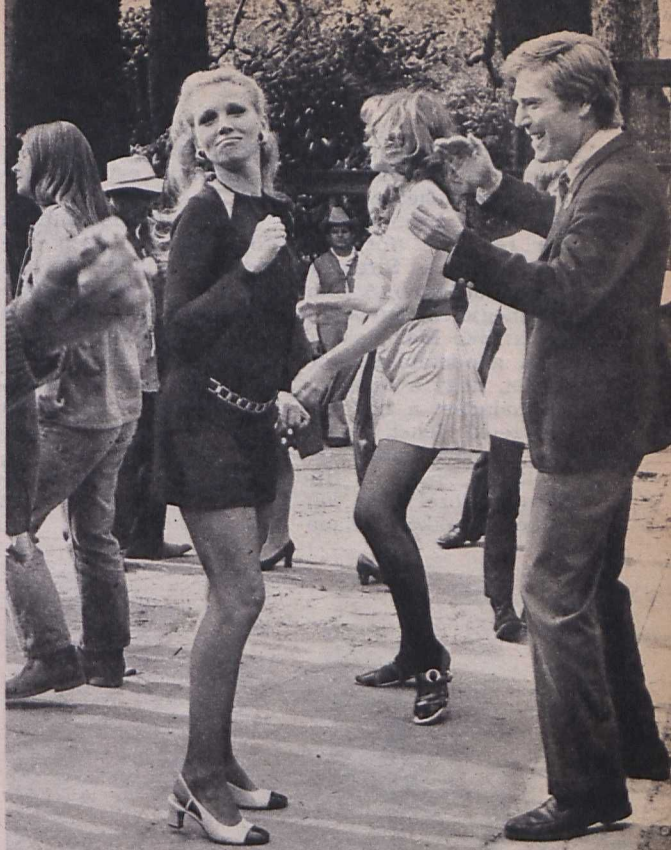
Max von Sydow és Liv Ulmann az Újhaza című filmben. Rendező: Jan Troell

néztünk meg. Nem un-tatom az olvasót címek, és mesteremberek ne-veinek felsorolásával, csak jellemezni szeret-ném a jelenséget. Egy kommerszfilm: bank-rablás, sortűzek, halot-tak, kocsiapritás. Ami-akor a banda a rejtekhe-lyen kinyitja a pénzes-zsákokat, számolnak, osz-tozkodnak, majd ne-gyedórás moralizálás a pénzről. — Egy „igénye-sebb” film: kisvárosi hétköznapiak, járkálás, autózás, beszélgetés (vé-gezt nem érő dialógusok), és nem történik a vilá-gon semmi. — Világiro-dalmi rangú ifjúsági re-gény adaptációja. Ki-ábrándít az eredetiből is, mert nem vált film-

mé, csak regény maradt. De akkor jobb olvasni. — Végre, egy társadalomkritika! Angliai egészségügyi ellátás — luxus,- illetve nyomor-színvonalon. Éles kontraszt? Robbanó konfliktus? Nem! Aldramácskák, álszerelmecskék, álkritikák érdektelenségben és agyonbeszéltségben feloldva és tálalva. — Ez utóbbit egyébként még sok filmről el lehet mondani. Például arról, amelynek azt a címet adnám: *Hogyan lehet ródeo-marhát (corienteseket) vásárolni 1973-ban?* Ha moziba nem is ajánlható ez a film, állatkereskedőket képező iskolatípusokban haszonnal vetíthetnék. — Tudományos-fantasztikus film! Gyerekek és felnőttek kedvence! Földomlás a tenger mélyén, víz alatti szakadékba zuhan egy mélytengeri kutatóállomás. Meg kell menteni a személyzetet. Megindul a technika, de nem a tudományos-fantasztikus, hanem a filmgyári trükk-technika. A keresés olyannyira izgalom nélküli, mint amilyen hosszadalmas. — És folytathatnám a sort. Közös jellemzője ezeknek a filmeknek, hogy legtöbbször önmagukhoz sem következetesek, még a magukválasztotta álvilágban is esetlenül mozognak.

Meg kell említenem két fimet, amelyek vitára készítetik az embert, de — más-más okból — magukra is vonják a figyelmünket. Az egyik Douglas Hickox rendezésében, *A vér színháza*, főszerepben Vincent Price-szal. Rossz na-

George Segal a Blume szerelmes című filmben

pok járnak az angol színikritikusokra: egyre-másra temetik őket, a rendőrség tehetetlen a rejtélyes gyilkosságok felderítésében. A szörnyű véget mindegyik a Shakespeare-tragédiák szereplői módján éri meg — szívkitépéstől a megfojtásig változatos módon. A véres munka egy Shakespeare-színész bosszúja, akit kritikusai nem akartak észrevenni, olykor már az első felvonás végén otthagyták a darabot. A színészt halottnak vélik, hiszen amikor a kritikusok aranydíját nem neki, hanem egy fiatalabb kollégájának adták, kivetette magát egy

toronyház huszadik emeletéről. Ám a Themből kimentí egy alvilági banda, s velük együtt tizedeli a kritikusokat, utolsó pillanatukban meghallgattatva velük a „nagymonológot”, amelyre annak idején nem volt fülük, szemük...

Kitűnő filmötlet, amely szatirikus vigjátékban, fekete humorával sikerre tarthatott volna számot. Ha..., ha a rendező következetesen szatírává szervezte volna az anyagát. Am beleveszett a naturalizmusba. A vér színházban csak a „színházi vér” folyik literszámba, s családodtan gondolunk az elszalasztott lehetőségre.

A másik filmet (Up

the Sandbox — magyarul talán a *Homokozóba zárva* lehetne a találó cím) Irvin Kershner rendezte (főszerepben: Barbra Streisand és David Selby). A filmről megjelent egyik angol kritika Marxnak arra a gondolatára emlékeztet, hogy a társadalmi haladást a női nem helyzetén lehet lemérni. A párhuzam kissé erőltetett, mert a film alkotói közel sem vállalkoztak akkora felada-

tokra, hogy a legmélyére ássanak e problémának.

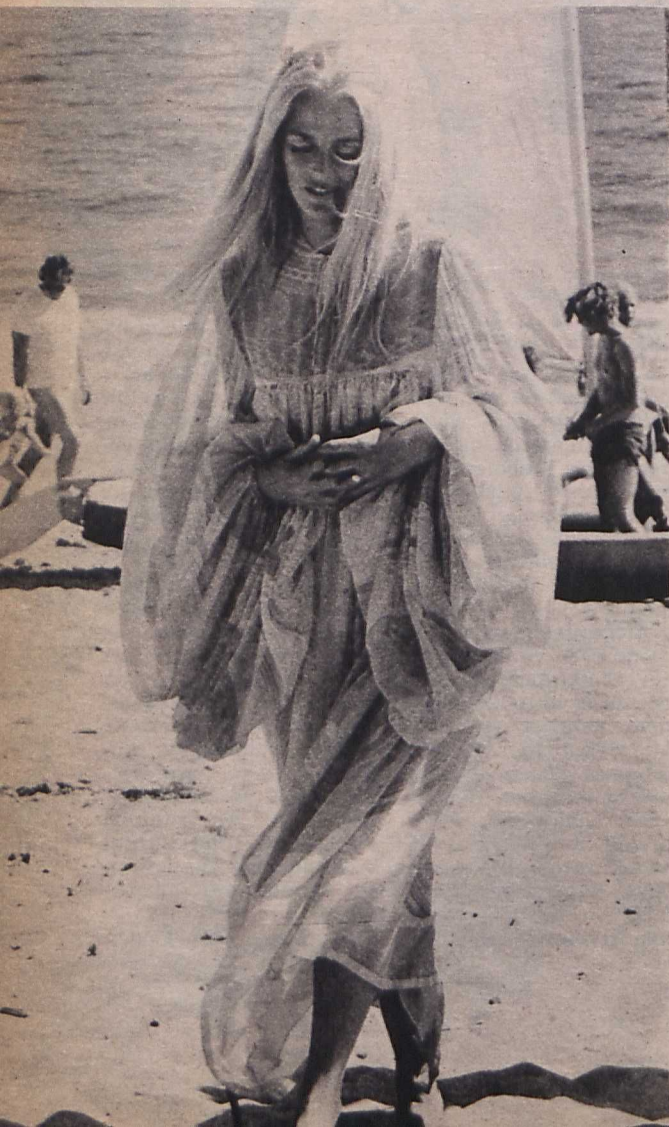
De ha drámai műfajú filmekkel nehezen, lehet-e Angliából jó filmvígjátékok nélkül hazatérni? Aligha! Bár a többes számmal vigyáznunk kell. Amit elvárunk az angol vígjátéktól, azt tulajdonképpen

Nina van Pallandt — A hosszú búcsú főszerepben. Rendező: Robert Altman

csak egy filmben találunk meg szinte hiánytalanul. Címe: *Csak semi szexet, kérem, angolok vagyunk* (rendezte: Cliff Owen; főszerepekben Ronnie Corbett, Beryl Reid és Arthur Lowe). Mi minden bonyodalom származhat abból, ha egy tisztességes polgári család és egy tisztességes polgári bank szép csendes életébe belerobban egy fatális félreértés minden következménye; ha egy címelhallás miatt rendre érkeznek (a végén már teherautórakomány-mennyiségben) az Észak-Európából Angliába csempészett pornótermékek? Ezeket még nézni, látni is szörnyű, hát még eltüntetni a városban, hogy nehegy szimatot fogjon a rendőrség. Az alkotók mindent kiaknáztak ebből a szituációból, s csak nagyon ritkán érezzük, hogy a kelleténél is többet.

Más műfaj az *Egy kis előkelőség* (rendezője

Jelenet a Blume szerelmes című filmből

A Blume szerelmes című film egyik jelenete

Melvin Frank). (E lap ezévi 20. számában San Sebastian-i beszámolójában foglalkozott vele Létay Vera az eredeti *A touch of class* címen. Egyetérték megjegyzésével, bár más dolog egy filmet abból a szempontból mérlegelni, hogy megérdemelte-e a fesztivál Ezüstkagyló-díját, és ismét más az, hogy jól szórakoztató „mozi” lesz-e belőle.) Ez utóbbit aligha lehet elvitatni a filmtől, főképpen a kitűnő színészi játék miatt sem. (Főszerepeiben Glenda Jackson és George Segal.)

Megint más műfaj — vérbeli krimi — a *Penny Gold* (rendezte Jack Cardiff), amelynek címadója — a mesés összegeket érő angol bélyegritkaság — körül bonyolódik a bűnözők és bűnüldözők ádáz tusája. Amiért dicsérni lehet a filmet: az alkotók hűek maradtak a krimi alaptörvényeihez. Nagyobb vállalkozás

A Sakál napja című angol—francia film (rendezője Fred Zinemann). Az egykori OAS fasiszta szervezet akciót indít De Gaulle meggyilkolására. A vállalkozás nem sikerül. Ekkor a legszigorúbb konspirációval idegenből jött bérgyilkost fogadnak fel az egyéni terrorakció megvalósítására. Ennek története a film, amely hatásos elemekkel, a bűnügy szervezésének szinte végletes precizitásával vonja magára a figyelmet.

Jelenet Robert Altmann: A hosszú bűcsű című filmjéből

Az amerikai multi-milliomosok kaliforniai zárt luxusvilágának bűnökkel átszótt életébe vezet el egy magányosmozó (ezúttal nem Roger Moore, az Angyal, hanem Elliot Gould), *A hosszú bűcsű* című Robert Altmann filmében. A *Blume szerelmes* című filmet George Segal játéka teszi élvezetessé; jóval többet nem is tudnék mondani róla, legfeljebb azt, hogy

a házasember „se vele, se nélküle” gyötrelmeit sokszor feldolgozták már, de úgy látszik, ez a téma örökzöld.

Átmenet lehetne más műfaj kategóriájába Claude Whatham *Az lesz majd a nap* című filmje, amelyben a társadalmi dráma és a könnyed kaland talál egymásra, az értelem lázadása felesel a megfontolatlanság apológiá-

Glenda Jackson és George Segal az Egy kis előkelőség című filmben. Rendező: Melvin Frank

A Blume szerelmes című film egyik jelenete

jával. Kitűnő a főszereplő David Essex, és Ringo Starr-ral is elégedettek lehetünk.

E cikk címadó kérdését talán joggal fogalmaztam meg. Mert kimerült a lista, s az értékek között már csupán két műalkotásról tudok számot adni.

Művészi erejű, nagy filmélmény az *Újhaza*. A nagy svéd író Wilhelm Moberg regényéből a forgatókönyvet

Deborah Watling és David Essex — Claude Whatham: Az lesz majd a nap című filmjében

Bengt Forslund és Jan Troell írta. Egyébként Troell (aki 1967-ben az Aranymedve-díjjal vonta magára a figyelmet) a „mindenes” alkotója a műnek: ő rendezte, vágta, sőt ő volt az operatőrje is. Nem kell kommentár a két főszereplő Lív Ulmann és Max von Sydow nagyszerű játékához. (Zárójelben jegyzem meg, hogy az *Újhazá*-nak — *The new Land*, régebbi címe: *The Settlers* — szerves előzménye a Magyarországon alig ismert *Emigránsok*; főhőseinek előtörténete ez, még az óhazában, Svédországban, a múlt század első felében.) A cselekményleírás vajmi keveset adhat vissza ebből a filmből. Az 1850-es években svéd kitelepülő — nyomorgó — család érkezik Észak-Amerikába: a semmiből, a vadonban kell megteremtíteniük emberi-társadalmi életfeltételeiket. A küzdelem a sors kegyetlenségével párosul: a

tragédiák sűrűn szorongatják a családot.

A film ott szerveződik remekművé, ahol az élet nagy, de hétköznapi dolgai (munka; a természettel folytatott elemi küzdelem; születés-halál; az érdekütközések; a nincstelenség; a honvágy; szerelem-házasság) egy különös művészi látásmóddal és magas színvonalú filmalkotói tudással találkoznak. Fenséges természeti képeket, az apró örömközlőket, az elviselhetetlen tragédiák kétségbe döntő fájdalmait — fő tónusként — a balladai hangvétel fogja egységbe... S harminc év múltán már csak a családi fényképek őrzik az új hazát kereső szülők emlékeit. A kis kolóniában azóta kivesszett a svéd beszéd, nem maradt semmi az óhazából.

A mai társadalom problémáit felvető filmet csak egyet láttunk. Az *Igy voltunk* (*The Way we were*) rendezőjére, Sidney Pollackra —

A lovakat lelovik, ugye? után — legelőnk okunk van odafigyelni. (Az operatőr Hassy Stradling, a főszerepekben Barbra Streisand és Robert Redford.) Egy kommunista lány és egy tengerésztiszt szerelmi története — házasságuk és annak felbomlása — mögött szélesebb ívű

társadalmi-történelmi kérdéskört exponálnak az alkotók. Sokan vitatják: mi köze a filmbéli hollywoodi csillogásnak a társadalmi harc e kiragadott mozzanatahoz. Mások elhibázott, hamis ábrázolásnak tekintik, hogy a főhős forradalmárnő sokáig képtelen elszakadni a jósvádájú tengerésztiszttól. A háború után a tiszt filmgyári forgatókönyvíró lesz, de apró engedményektől eltekintve — marad aki volt. A legtöbb, ameddig eljut, hogy felháborítja a McCarthy-féle boszorkányüldözések ellen tiltakozó hollywoodi küldöttség programszerű „fogadtatása” visszatérésükkor. De a film mégis kesernyés, önmardosó választ ad arra a kérdésre, hogy miért nem tudott az USA-ban a munkásmozgalom „átörtni”, hogy miért bicsaklott meg a 20-as, 30-as évek fellendülése után, hogy hatalmas szakszervezetei miért viszik évtizedek óta a legnegatívabb szerepet bármelyik országgal vagy földrésszel összehasonlítva. A csillogás és a tehetetlenség ennek a történelmi ténynek válik adekvát és kissé önirónikus formájává.

FÜLEKI JÓZSEF